

УДК 332.34(477)

Горняк О. В.

Пугачова І. М.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ

Розглянуто фактори досягнення та виявлення конкурентних переваг на основі аналізу сильних та слабких сторін Одеського регіону. Виявлено напрями та інструменти посилення конкурентних переваг.

Ключові слова: конкурентні переваги, конкурентоспроможність, соціально-економічний розвиток регіону.

З набуттям незалежності і переходом від планово-адміністративної до ринкової економічної системи особливої актуальності набула проблема формування конкурентних переваг та забезпечення конкурентоспроможності регіонів у транзитивній економіці України. Адже за допомогою конкуренції відбувається ефективне функціонування національного господарства шляхом оптимального розподілу ресурсів і максимального задоволення попиту.

У сучасних умовах розвитку сильні конкурентні позиції регіону стають найважливішим фактором сталого розвитку регіональної соціально-економічної сфери. Однак наявність лише конкурентних переваг не може збільшувати рівень конкурентоспроможності, для цього регіон повинен володіти конкурентним потенціалом для випередження суперників у досягненні поставлених економічних цілей та займати стабільну конкурентну позицію, що являє собою реальні можливості, які досягаються за допомогою реалізації конкурентних переваг [1, с. 133].

Джерелом вивчення сутності конкурентної позиції можна вважати теорію абсолютних переваг А. Сміта та теорію порівняльних переваг Д. Рікардо, що отримала подальший розвиток у роботах Е. Хекшера та Б. Оліна, П. Самуельсона і В. Столпера, В. Леонтєва. Фундаментальна теорія конкурентної переваги фірми створена М. Портером. Питання використання конкурентної позиції в стратегічному плануванні відображені в роботах І. Ансоффа, П. Дракера, Б. Карлоф, Т. Пітерса, А. Томпсона, Р. Уотермена.

Загальні підходи до визначення конкурентної переваги є в працях Г. Л. Азоева, Є. П. Голубкова, О. П. Градова, П. С. Зав'ялова. Що стосується конкурентних переваг території та регіону, це питання вивчено в меншій мірі. У вітчизняній літературі підходи до визначення сутності конкурентоспроможності регіонів, оцінки конкурентних можливостей та умов посилення регіональної конкурентоспроможності є в роботах В. М. Василенко, Б. І. Адамова, П. В. Гудзь, В. В.Третяк, С. В. Богачова та інших.

Соціально-економічний розвиток України має постійно спрямовуватись за орієнтирами сучасного поступу передових країн світу. Проте за зростання

рівня глобальної конкуренції та відсутності контролю над внутрішнім і зовнішнім ринками збуту національної продукції виникла нагальна необхідність формування та перепроєктування в межах регіональних економічних систем конкурентних переваг, які стануть ключовим фактором успіху економічного зростання в країні. Пошук резервів підводить нас до необхідності використання можливостей, закладених у регіональному розвитку.

Формування та активізація конкурентних переваг регіону сьогодні є однією із необхідних передумов забезпечення сталого зростання. На регіональному рівні одним із найперспективніших ресурсів формування конкурентоспроможності розглядається той потенціал, який неможливо перемістити в інше місце, і який, відповідно, може стати однією із конкурентних переваг регіону. Однак наявність значного ресурсного потенціалу регіону не завжди зумовлює ефективність його використання, а тому необхідним є комплексний підхід до аналізу наявної ресурсної бази, розроблення оптимальних векторів його використання [2, с. 29].

Принципово важливим є положення про те, що конкурентні переваги можуть мати не тільки національний, але й регіональний аспект. При цьому кожний регіон виступає як форма певної просторової організації виробництва, заснованої на галузевому і територіальному розподілах праці в рамках всього народного господарства країни. Водночас він є відносно самостійним економічним цілим. Цілісність виявляється тим вищою, чим різноманітніша структура господарського комплексу регіону і більш слабкими і менш розвинутими є його комунікаційні зв'язки із зовнішнім середовищем.

Однак конкурентні переваги регіону не можуть дати комплексне уявлення про конкурентоспроможність регіону без врахування конкурентних відставань. Тільки з урахуванням останніх можна забезпечити основу для прийняття виважених рішень щодо підвищення конкурентоспроможності регіону.

Якщо позиція є сильною та з метою її утримання, увага концентрується на оцінці потенційних можливостей та порівнянні їх з показниками розвитку регіонів-конкурентів. Результатом цього аналізу мають стати ефективні заходи. У разі слабкої конкурентної позиції визначаються фактори впливу, які проявляються як на регіональному, так і на державному рівнях [3, с. 40].

Вихідною базою для забезпечення, підтримки і нарощування конкурентних переваг території, а також їх позиціонування, просування, маркетингу є діагностика конкурентних переваг, яка є об'єктивною необхідністю, що надає можливість вчасно вносити зміни в розроблену регіональну стратегію розвитку регіону.

Відмітимо, що сьогодні не існує загальновизнаної системи показників та факторів конкурентоспроможності регіону, які можуть використовуватися для характеристики регіональних конкурентних переваг і відставань. Системи показників та факторів конкурентоспроможності регіону, що існують сьогодні є експертним уявленням фахівців, заснованим на їх досвіді та цілях дослідження.

Формування конкурентних переваг економіки регіону в умовах трансформаційних перетворень, що відбуваються в Україні потребує проведення моніторингу показників соціально-економічного стану регіону, аналізу тенденцій їх змін, визначення уразливих ділянок для конкурентів та розроблення заходів впливу для втримання лідируючих позицій. У зв'язку з цим в даній роботі визначено сильні та слабкі сторони Одеського регіону, представлені в таблиці 1. На основі даних таблиці з'являється можливість встановити конкурентні переваги і конкурентні відставання Одеського регіону, а також розробити заходи підвищення його конкурентоспроможності.

Таблиця 1

Сильні та слабкі сторони Одеського регіону за видами потенціалів

Сильні сторони	Слабкі сторони
ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ	
Високий рівень розвитку морегосподарського комплексу	Недостатня забезпеченість природно-ресурсним потенціалом
Розвинене інтенсивне сільське господарство з високою часткою зрошуваного землеробства й індустрією переробки с/г продукції	Залежність електропостачання споживачів південно-західної частини Одеської області від Республіки Молдова
Наявність унікальних промислових підприємств загальнодержавного значення: Одеський припортовий завод, Південний державний науково-виробничий центр «Прогрес»	Суттєві внутрішньорегіональні диспропорції за рівнем соціально-економічного розвитку
Висока кількість суб'єктів підприємницької діяльності	Обмежене фінансування програм з Державного бюджету
Розвинуте транспортне сполучення	Високі банківські відсотки
Розвинені машинобудування, харчова, легка, хімічна галузі	Значна кількість населення, яка має низький рівень доходів
Наявність спеціальних економічних зон	Незадовільний стан інфраструктури
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ, ТЕХНІЧНИЙ, НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ	
Наявність професійних навчальних закладів різного рівня акредитації	Недостатнє фінансування системи освіти та охорони здоров'я
Потужний, високорозвинений промисловий потенціал	Слабка матеріально-технічна база шкіл, вузів
Достатня кількість підприємств, які виробляють інноваційну продукцію	Робота багатьох дипломованих фахівців не за спеціальністю
МІЖНАРОДНА ТА ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНА ПОЗИЦІЯ РЕГІОНУ	
Обслуговує міжнародні транзитні вантажо- і пасажиропотоки	Постійне від'ємне сальдо зовнішньоекономічної діяльності
Зростання іноземних інвестицій	

Продовження таблиці 1

Інтенсифікація міжрегіональної економічної співпраці	
КУЛЬТУРНИЙ ТА ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ	
Наявність Чорного і Азовського морів, рік Дніпро, Дунай, Південний Буг, степові ландшафти	Неякісне сервісне обслуговування та слабка інфраструктура санаторіїв, готелів
Сприятливий для життя та господарювання клімат (в середньому на рік припадає приблизно 2000-2700 годин сонячного світла).	Незбалансованість соціальної та економічної ефективності використання рекреаційних ресурсів
Традиція проведення фестивалів, ярмарків, розвиток спорту, що сприяє привабливому іміджу області	Невідповідність більшості туристичних закладів міжнародним стандартам
Наявність пам'яток архітектури, культури та мистецтва, музеїв, екскурсійних об'єктів та розроблених маршрутів	Аварійний стан комунальної інфраструктури потенційних центрів туризму
Наявність лікувальних властивостей грязі та ропи озер	Недостатня забезпеченість туристичної галузі висококваліфікованими кадрами
Біосферні заповідники світового значення, національні природні парки, заказники, пам'ятки садово-паркового мистецтва	Відсутність розуміння з боку місцевої влади та населення значення пам'яток історії та культури як туристичного ресурсу
Полінаціональні, яскраві традиції місцевого населення	Неузгодженість цін на туристичні послуги рівної якості
СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ РЕГІОНУ	
Традиційна підприємницька активність населення	Значна кількість людей похилого віку
Етнічне різноманіття в рамках спільної культурної спадщини	Підвищення питомої ваги іммігрантів у структурі постійного населення
Значна питома вага кваліфікованої робочої сили	Незадовільна зайнятість молоді
Високий освітній рівень населення	Висока дитяча смертність
Медицино-оздоровчий потенціал, санаторно-курортне лікування	Від'ємний природний приріст населення

Зазначимо, що аналіз сильних та слабких сторін Одеського регіону проводився по п'яти напрямках і включав: економічний розвиток регіону; технологічний, технічний та науковий потенціал регіону; культурний та туристичний потенціал регіону; міжнародна та внутрішньодержавна позиція регіону; соціально-демографічні властивості.

Серед найважливіших конкурентних переваг Одеського регіону виділено:

- вигідне економіко-географічне положення регіону;
- наявність у регіоні розвинуеного науково-технічного потенціалу і на-

уково-інформаційного середовища;

- збалансована бюджетно-фінансова система;
- рекреаційні можливості регіону;
- значний рівень культурного розвитку регіону;
- високий освітній рівень населення;
- можливість активної участі в світових господарських зв'язках.

Враховуючи це, виділимо найбільш перспективні напрямки розвитку Одеського регіону: морегосподарський комплекс з потужними портами, транспортні комплекси, сільське господарство, машинобудування, харчова промисловість, туризм, освіта. Важливе значення в регіоні повинно займати мале підприємництво. Крім цього, великий потенціал має сфера послуг.

На нашу думку, першочергові заходи стосовно підвищення ефективності економіки Одеського регіону повинні охоплювати проблему розподілу повноважень між місцевими та державними органами влади.

Аналіз існуючих нормативно-правових актів у системі відносин «центр–регіони» свідчить про їх незавершеність і недосконалість щодо забезпечення формування конкурентоспроможності регіону. Причинами цього є невідповідність на регіональному й місцевому рівнях управління головних складових влади: повноважень, завдань, відповідальності та ресурсів і відсутність в існуючих нормативно-правових актах чітко закріплених повноважень органів регіонального управління й органів місцевого самоврядування щодо питань, пов'язаних з формуванням конкурентоспроможності певної території. Для розв'язання цієї проблеми пропонується визначити й законодавчо закріпити першочергові завдання та повноваження органів влади всіх рівнів.

Концептуально питання про підвищення конкурентоспроможності регіону можна визначити таким положенням: держава повинна сприяти кожному регіону у формуванні та використанні його конкурентних переваг, а також вирішувати проблемні питання, які регіон самостійно вирішити не в змозі. Всі інші функції розвитку регіону є завданням регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування, тобто мають реалізовуватись принципи субсидіарності, та доповнюваності.

Важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності регіону відіграє регіональне управління. «Інерційний сценарій», згідно з яким, вже багато років працюють регіональні органи влади, сьогодні вже є неприйнятним. Регіональна політика держави повинна спрямовуватися на ефективне використання потенціалу регіону з метою досягнення стратегічних цілей і завдань сталого соціально-економічного розвитку країни [5, с. 126].

Важливим є підвищення конкурентоспроможності регіону на основі корпоративних і фірмових програм конкурентної боротьби, які передбачають вдосконалення техніки і технології, організаційної структури та систем управління фінансами, персоналом, застосування маркетингу й інших методів підвищення ефективності роботи підприємств.

Підвищення конкурентоспроможності Одеського регіону має відбуватися за рахунок налагодження його міжрегіональних економічних

зв'язків відповідно до загально регіональних інтересів та потреб у задоволенні попиту і пропозиції товарів, виробничих, соціальних і ділових послуг через: маневрування у сфері паливно-енергетичних ресурсів, запасів, тарифів; розвиток транспорту міжнародного призначення; формування і використання науково-освітнього потенціалу для ефективних інвестицій в інноваційні процеси; підвищення освітнього рівня населення на основі використання мережі закладів освіти всіх рівнів; збереження і ефективну експлуатацію екологічних систем; розвиток міжрегіональних маркетингових центрів як основної ланки оптової торгівлі для великих економічних регіонів [4, с. 11].

За сучасних умов незавершеності трансформаційних змін актуальною проблемою є формування ефективної регіональної інвестиційної політики, яка б всебічно враховувала рівень економічного розвитку й інвестиційний потенціал регіонів. Але в умовах сьогодення слід враховувати, що економіка, де вітчизняний інвестор практично не вкладає кошти у розвиток виробництва, не може бути привабливою для іноземного інвестора [6, с. 125]. Для вирішення питання створення сприятливого бізнес-клімату потрібне, насамперед, усвідомлення його важливості керівниками регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування.

Для створення більш сприятливого клімату в Одеському регіоні необхідне формування «прозорого» регіонального інвестиційного ринку; поєднання інвестицій з інноваціями завдяки вибору найбільш прогресивних проєктів; раціональне розміщення інвестиційних проєктів з урахуванням економічних інтересів усіх учасників. Стратегічними завданнями створення конкурентного середовища, яке б сприяло припливу інвестицій, можуть стати:

- посилення інвестиційної активності населення та забезпечення гарантованого захисту їхніх заощаджень;
- розширення бази інвестиційних ресурсів, спрямованих в інноваційну сферу, через механізми податкової, митної і регулятивної політики;
- посилення інвестиційного спрямування розвитку фондового ринку;
- запровадження механізму акумулювання вільних коштів у венчурних фондах, створення системи страхування інноваційних ризиків;
- спрощення доступу підприємств до довгострокових кредитів, зниження реальних процентних ставок завдяки реструктуризації та додатковій капіталізації банківського сектору;
- для оприлюднення інвестиційної привабливості окремих територій регіону розробити рейтинг їхньої інвестиційної привабливості.

Також для Одеського регіону важливим є розвиток підприємництва як ключового фактора розвитку економіки. Одним з найголовніших завдань органів виконавчої влади у сфері розвитку підприємництва є встановлення і реалізація прозорих, чітких, зрозумілих, єдиних для всіх «правил гри», забезпечення їх загального дотримання, створення умов для вільного доступу до всіх сегментів ринку, гарантування всім суб'єктам підприємницької діяльності захисту їх законних прав та інтересів у відносинах з іншими суб'єктами та органами влади [6, с. 125].

Велике значення у контексті розвитку підприємництва займає питання малого та середнього бізнесу. До проблем функціонування малого бізнесу на регіональному рівні слід віднести обтяжливу процедуру отримання дозвільних документів; неналежну інформованість щодо умов та способів ведення підприємницької діяльності, інноваційних розробок. Реформи в даній області відбуваються повільно, постійно гальмуються бюрократичним апаратом та корумпованістю чиновників. Тому пропонується реалізувати такі заходи для розвитку та підтримки малого і середнього бізнесу:

- розробка та впровадження спрощеної системи бухгалтерського обліку та звітності малих підприємств;
- посилення фінансово-кредитної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва, часткове відшкодування з обласного та місцевих бюджетів ставок за кредитами;
- розширення бізнесової інфраструктури за рахунок створення у кожному районі та місті області фонду підтримки підприємництва щодо надання консалтингових, тренінгових та інших послуг;
- розпочати викладання основ підприємницької діяльності та організації малого бізнесу в навчальних закладах;
- проводити пропагандистську роботу, спрямовану на формування сприятливої громадської думки щодо підприємницької діяльності.

Усі вищезазначені заходи можуть підвищити частку малого і середнього підприємництва у загальному випуску продукції по Одеському регіону.

Тенденції глобального економічного розвитку свідчать про зміну орієнтирів – від матеріального виробництва до нематеріального, що змінює сутність діяльності виробників та роль держави в економічному розвитку. Це обумовлено тим, що природні ресурси вичерпуються, а рушійними силами економічного розвитку стають нематеріальні ресурси – інноваційно-інтелектуальний потенціал та нові технології. Інноваційна діяльність є основним фактором, який у подальшому визначатиме інвестиційне забезпечення конкурентоспроможності регіону.

Незважаючи на сьогоденне розуміння важливості інноваційної діяльності, дієвих механізмів державної підтримки інновацій в Україні все ще немає, а практика діяльності підприємств свідчить про ряд проблем у цій сфері та низьку інноваційну активність. Регіональна політика розвитку інновацій в Одеській області має здійснюватися через розроблення та впровадження інноваційних програм і стратегій та передбачати серед іншого:

- заходи щодо сприяння кооперації та взаємодії різноманітних суспільних інститутів у здійсненні інновацій;
- організацію ярмарок, виставкових заходів, розміщення постійно діючих виставкових салонів;
- створення регіональних інноваційних структур;
- стимулювання інновацій шляхом розміщення в технопарках бізнес-інкубаторів за рахунок місцевого бюджету;

- регулювання інноваційного підприємництва шляхом надання суб'єктам господарювання податкових пільг, цільових субсидій, звільнення від місцевих платежів, кредитних гарантій та ін.;
- сприяння кадровому забезпеченню інноваційних підприємств шляхом організації тренінгів, семінарів, стажування та ін.

Сьогодні такі заходи майже не використовуються у системі регіонального управління, але вони можуть забезпечити значний мультиплікативний ефект для розвитку регіону, виявити та реалізувати його внутрішній потенціал.

Також органи влади мають надавати більшої уваги питанню від'ємного зовнішньоторговельного сальдо й переглянути структуру експорту та імпорту з метою підвищення ефективності зовнішньої торгівлі. Для кардинального розв'язання проблеми зменшення дефіциту сальдо зовнішньої торгівлі товарами в Одеському регіоні слід розробити і впровадити комплексні заходи, які мають передбачати: прискорення процесу гармонізації українських стандартів з відповідними міжнародними стандартами і стандартами ЄС; доопрацювання Програми розвитку внутрішнього ринку до з урахуванням досвіду, набутого в ході подолання кризових явищ 2008-2009 рр.; розробку і схвалення Стратегії забезпечення продовольчої безпеки з урахуванням загрози глобальної продовольчої кризи, розробку і схвалення Експортної стратегії України до 2020 р.

В сучасних умовах науковці звертають увагу і на культурні ресурси як джерело конкурентних переваг регіону. М. Портер зазначає, що «продуктивні аспекти культури стануть визначальними джерелами конкурентної переваги, яку буде складно імітувати». Культурні ресурси самі по собі часто є унікальними і не можуть бути копіюваними іншими виробниками. У зв'язку з цим культурний потенціал Одеського регіону набуває більшого значення і потребує його якнайшвидшої реалізації.

Відомим є, що формування конкурентоспроможності певної території не в змозі забезпечити окремий товар чи галузь, це можливо за умови створення ефективного механізму взаємодії між малими, середніми й великими підприємствами регіону. Однією з найбільш ефективних форм такої взаємодії є створення кластера. В Одеському регіоні перспективним є створення наступних кластерів: транспортно-логістичний, туристично-рекреаційний, машинобудівний, рибного господарства, агропромисловий, кластер виноробства, зеленого сільського туризму, органічного землеробства.

Наряду з вищепереліченими заходами обов'язковим повинно бути забезпечення належного інституційного середовища, яке задає систему стимулів, направляючи діяльність за певним руслом. Сильні інститути, що забезпечують нормальну роботу ринкових механізмів, набагато важливіші для успіху трансформації, ніж радикальність і темпи лібералізації.

Для виникнення і поліпшення чинників конкурентних переваг регіональна влада повинна вчасно реагувати на зміни, усвідомлювати потреби конкретних галузей і визначати нові напрямки підвищення конкурентоспроможності області. Вихідною базою для цього є діагностика кон-

курентних переваг та оцінка рівня конкурентоспроможності регіону. А на основі аналізу сильних та слабких сторін Одеського регіону визначено його конкурентні переваги, а також напрями їх посилення. З їх використанням з'являється можливість модернізувати систему регіонального управління задля стійкого регіонального розвитку.

Список літератури:

1. Василенко В. Н. Конкурентоспособность регионов: истоки, оценки и перспективы / В. Н. Василенко, О. Ю. Агафоненко, В. Е. Будяков. – Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 363 с.
2. Конкурентоспроможність територій: практ. посіб. / А. Ткачук, В. Толкованов, С. Марковський. – К. : Легальний статус, 2011. – 252 с.
3. Мельник Л. Г. Информационная экономика / Л. Г. Мельник. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2003. – 288 с.
4. Басюк О. В., Довбня А. С. Конкурентоспроможність як складова частина економічного потенціалу регіону // Науковий вісник. – 2009. – № 15 (93). – С. 8-18.
5. Жилияева Н. М. Механізм підвищення конкурентоспроможності регіону в умовах глобалізації // Сталій розвиток економіки. – 2011. – №11. – С. 124-128.
6. Михайлюк О. Л. Шляхи підвищення інвестиційної привабливості Одеської області // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 1(6). – С. 120-130.
7. Царенко О. В. Методичні підходи до виявлення джерел формування та нарощення конкурентних переваг регіональних економічних систем // Економічний простір. – 2010. – № 40. – С. 161-170.

Пугачёва И. Н.

Горняк О. В.

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

ОПРЕДЕЛЕНИЕ И УСИЛЕНИЕ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ ОДЕССКОГО РЕГИОНА

Резюме

Рассмотрены факторы достижения и выявления конкурентных преимуществ на основе анализа сильных и слабых сторон Одесского региона. Выявлены направления и инструменты усиления конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: конкурентные преимущества, конкурентоспособность, социально-экономическое развитие региона.

Pugachova I. N.

Gornyak O. V.

Odessa National I. I. Mechnikov University

IDENTIFICATION AND STRENGTHENING THE COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE ODESSA REGION

Summary

Examined the factors of achievement and identify competitive advantages based on the analysis of the strengths and weaknesses of the Odessa region. Detected trends and tools enhanced competitive advantage.

Key words: competitive advantage, competitiveness, socio-economic development of the region.